

УДК 94(438).081

DOI: <https://doi.org/10.35774/gsip2025.02.082>

Роман ЗВАРИЧ

кандидат історичних наук,
Коломийський педагогічний фаховий коледж
Івано-Франківської обласної ради,
м. Коломия, Україна
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3936-3602>

НАЦІОНАЛЬНЕ ПИТАННЯ В ПОЛЬСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ В ГАЛУЗІ ПРАВОСУДДЯ 1921–1925 РР.

Анотація. У статті досліджується державна політика Другої Речі Посполитої щодо національних меншин у 1918–1926 рр., її концептуальні засади та практичні прояви в умовах становлення парламентської демократії. Визначено, що на спрямованість етнополітичного курсу впливали не лише чисельність та роль етнічних груп у суспільному й економічному житті, але й політичні доктрини провідних партій – націонал-демократів на чолі з Р. Дмовським та Я. Поплавським і табору Ю. Пілсудського. З'ясовано, що ендеківська концепція «інкорпорації» передбачала асиміляцію українців і білорусів та обмеження політичних і економічних позицій німецької меншини, тоді як пілсудчики висували програму «федерації» з наданням культурної та політичної автономії. Попри задекларовані демократичні засади стратегічним напрямом держави залишалася полонізація непольського населення, що часто поєднувалася з нехтуванням конституційними приписами.

На прикладі Східної Галичини показано суперечність між задекларованими демократичними принципами та реальною практикою державної влади. Ці заходи викликали протести, сприяли радикалізації руху та зростанню антидержавних організацій, зокрема УВО. Поряд із цим простежено диференційований підхід польської влади: від часткових поступок німцям у Сілезії до системних обмежень українців та білорусів на східних землях.

Мета даної статті – висвітлення законодавчого регулювання національного питання Другої Речі Посполитої в галузі правосуддя у 1921–1925 рр. Наукова новизна полягає в тому, що вперше висвітлюється національне питання в польському законодавстві у галузі правосуддя у 1921–1925 рр. Розкриваються особливості нормативно-правового забезпечення прав, а також інтересів національних меншин у судових провадженнях Другої Речі Посполитої у

1921–1925 рр. Складено перелік польських законодавчих актів, що визначали правовий статус національних меншин у галузі правосуддя обраного періоду. Основні результати дослідження представляють те, що Державна політика Другої Речі Посполитої щодо національних меншин у міжвоєнний період була суперечливою та непослідовною, зумовленою як історичними амбіціями польських еліт, так і впливом ідеологічних програм провідних політичних сил – націонал-демократів і пілсудчиків. Хоча у сфері судочинства конституційні положення забезпечували принцип незалежності суддів, верховенства права та захисту прав громадян, ці засади не були повною мірою реалізовані для представників непольських етносів. Системна дискримінація суддів-українців, «чистки» судового корпусу та ігнорування правових гарантій свідчили про домінування національно-політичних інтересів над демократичними цінностями.

Ключові слова: Друга Річ Посполита, національні меншини, асиміляція, колонізація, дискримінація, судочинство, політичні партії.

Roman ZVARYCH

Candidate of Historical Sciences (PhD in History)

Kolomyia Pedagogical Professional College of the

Ivano-Frankivsk Regional Council

Kolomyia, Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3936-3602>

NATIONAL QUESTION IN POLISH LEGISLATION IN THE FIELD OF JUSTICE, 1921–1925

The article examines the state policy of the Second Polish Republic toward national minorities in 1918–1926, its conceptual foundations, and its practical manifestations in the context of the establishment of parliamentary democracy. It is determined that the orientation of the ethnopolitical course was influenced not only by the number and role of ethnic groups in social and economic life but also by the political doctrines of the leading parties—the National Democrats, headed by R. Dmowski and J. Półkowski, and the camp of J. Piłsudski. It was found that the National Democratic concept of «incorporation» envisaged the assimilation of Ukrainians and Belarusians and the restriction of the political and economic positions of the German minority, while the Piłsudski camp proposed a program of «federation» that granted cultural and political autonomy. Despite the proclaimed democratic principles, the strategic direction of the state remained the Polonization of the non-Polish population, which was often combined with disregard for constitutional provisions.

Using the example of Eastern Galicia, the article demonstrates the contradiction between the declared democratic principles and the actual practice of state authorities. These measures provoked protests, fostered the radicalization of the movement, and contributed to the growth of anti-state organizations, in particular the UVO (Ukrainian Military Organization). At the same time, a differentiated approach of the Polish authorities is traced: from partial concessions to the Germans in Silesia to systemic restrictions on Ukrainians and Belarusians in the eastern territories.

The purpose is to highlight the legislative regulation of the national question in the Second Polish Republic in the field of justice in 1921–1925. Scientific novelty. For the first time, the national question in Polish legislation in the field of justice during 1921–1925 is examined. The peculiarities of the regulatory and legal framework for ensuring the rights and interests of national minorities in the judicial proceedings of the Second Polish Republic in 1921–1925 are revealed. A list of Polish legislative acts that determined the legal status of national minorities in the field of justice during the selected period is identified. Main results. The state policy of the Second Polish Commonwealth towards national minorities in the interwar period was contradictory and inconsistent, shaped both by the historical ambitions of the Polish elites and the influence of the ideological programs of the leading political forces – the National Democrats and the Piłsudskites. Although in the field of justice the constitutional provisions ensured the principle of judicial independence, the rule of law, and the protection of citizens' rights, these principles were not fully implemented for representatives of non-Polish ethnic groups. Systemic discrimination against Ukrainian judges, «purges» of the judicial corps, and disregard for legal guarantees testified to the dominance of national-political interests over democratic values.

Keywords: Second Polish Commonwealth, national minorities, assimilation, polonization, discrimination, justice, political parties.

Постановка проблеми. Зміст дослідження полягає у суперечності між задекларованими демократичними засадами Другої Речі Посполитої та реальною політикою щодо національних меншин у 1918–1926 рр. З одного боку, прийнята конституційна база гарантувала рівність прав і культурну автономію непольського населення, а також передбачала демократичні механізми їх реалізації. З іншого, практичні кроки державної влади демонстрували прагнення до уніфікації та колонізації, що виявлялося в обмеженні освітніх, мовних і політичних прав українців, білорусів, а також у дискримінації представників цих громад у суспільному житті. Така подвійність породжувала соціальну напруженість, стимулювала розвиток опозиційних рухів і ставила під сумнів ефективність державотворчих процесів у багатонаціональній Польщі.

Аналіз останніх досліджень і джерел. Л. Алексієвець охарактеризувала еволюцію державотворення Другої Речі Посполитої у передсанаційний період та окреслила етнополітику польської влади у 1918–1926 рр. [Алексієвець, 2006]. В. Комар ретельно дослідив українське питання в політиці урядів

Польщі [Комар, 2001]. У праці «Галичина в рр. 1918–1920» подано документи й промови учасників процесу вирішення питань про українську державність, польську окупацію українських земель [Лозинський, 1922]. О. Липитчук констатує, що обмеження незалежності судів, складне матеріальне становище, недостатній рівень професійної підготовки призводили до зниження поваги до суддів, які за таких умов не могли гарантувати об'єктивність у розгляді справ [Липитчук, 2015]. Окремі аспекти національної політики Другої Речі Посполитої виокремлено у дослідженні «Державна політика Другої Речі Посполитої в національній сфері у 1918–1926 роках» [Руда, 2015].

Мета дослідження полягає у висвітленні законодавчого регулювання національного питання Другої Речі Посполитої в галузі правосуддя у 1921–1925 рр.

Виклад основного матеріалу. Державна політика Другої Речі Посполитої щодо непольського населення залежала від багатьох чинників, зокрема, від чисельності етнічних груп, ролі, яку вони виконували в політичному чи економічному житті держави. При цьому на спрямованість цієї політики суттєво впливало ставлення політичних партій до проблем тих чи інших етнічних або релігійних груп. Основні напрями національної політики формували дві базові політичні концепції: Національно-демократичної партії (теоретики ставлення до непольського населення Р. Дмовський та Я. Поплавський) та Ю. Пілсудського з його прихильниками. Інші політичні партії хоч і пропонували різні шляхи розв'язання цієї проблеми, зокрема, надання меншинам культурної чи територіальної автономії, вирішального впливу на державну політику не мали. Що ж до національної програми ендеків, то вона пропонувала позбавлення національних меншин права вільного національного і культурного розвитку; пропозиції щодо найбільших непольських етнічних груп країни були такими: полонізувати українців та білорусів, ізолювати від польської спільноти євреїв (які, на думку польських еліт, асиміляції не підлягали) та послабити економічні й політичні позиції німецької меншини з перспективою реполонізації теренів їх проживання. При цьому ендеки припустилися низки ґрунтовних помилок, зокрема, переоцінивши асиміляційну привабливість польської культури та недооцінивши потужність політичних і культурних рухів й зростання національної самосвідомості українців. Натомість пілсудчики пропонували забезпечення національним меншинам необхідних умов для національного, культурного та економічного розвитку. Тому, враховуючи розбіжності у ставленні польських державно-політичних еліт до національного питання, від початку існування Другої Речі Посполитої і до травневого перевороту 1926 року основні засади національної політики кілька разів змінювалися [Руда, 2015, С. 162–163].

Етнополітичний процес Польської держави в умовах незалежності був винятково непослідовним щодо національних меншин. Пропагована ідея відродження Польщі в історичних межах сприяла загостренню протистояння між поляками й етнічними меншинами. Українська проблема стала однією з найскладніших у повоєнній історії країни. Вона займала важливе місце у політиці урядів, діяльності політичних партій, які в українському питанні, як уже згадувалося, дотримувалися ендецької

«інкорпорації» та «федерації» пілсудчиків. Незважаючи на постійне коригування офіційного курсу польського уряду в національному питанні, на всіх етапах повоєнної Польщі стратегічною метою були полонізація й асиміляція непольського населення. Офіційна Варшава, з одного боку, гарантувала національним меншинам права й свободи, захист життя і недоторканість житла, а з іншого, в результаті ігнорувала дії влади. Асиміляторська політика польських властей, так само як зневіра у можливостях демократичного розв'язання проблем етнічних меншин спонукали їх до боротьби за національну справу. Спроби порозуміння поляків з іншими народами, які проживали на теренах Польщі, ще раз засвідчили надзвичайну складність руху етнічних спільнот до демократичного суспільства в багатонаціональних країнах, а отже, безболісність їх суспільно-політичного поступу [Алексієвець, 2006, С. 387, 388].

Новий етап формування законодавчої бази в галузі правосуддя розпочався із ухвалення «Березневої» Конституції 1921 р. [Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, 1921]. З цією подією пов'язують закінчення першого етапу розвитку Другої Речі Посполитої та початок парламентської демократії. Внаслідок того, що Конституція 1919 р. була перехідною і не встановлювала конкретні механізми діяльності судів, не відображала всієї повноти основного акту відновленої Польської держави, ще в лютому 1919 р. було створено Конституційну комісію. Уряд і політичні партії подавали пропозиції щодо проєкту майбутньої конституції та в липні 1920 р. комісія представила на розгляд остаточний варіант, в основу якого був покладений текст конституції Третьої Французької Республіки.

Конституція, ухвалена 17 березня 1921 р., складалася з 126 статей і визначала Польщу як республіку (Річпосполиту), в якій влада належить народу. Законодавча влада надавалася двопалатному парламенту (Національним зборам), який складався з сенату (верхня палата) і сейму (нижня палата). Депутати обиралися загальним, рівним, прямим, безпосереднім, таємним, пропорційним голосуванням на строк п'ять років. Пасивне право надавалось усім громадянам, які досягли 21 року (сенату – 30 років), активне – 25 років (сенату – 40 років). Парламент мав право контролю виконавчої влади, йому підпорядковувалася Вища Палата (ізба) Контролю Держави. Виконавча влада належала президенту та уряду. Президент обирався Національними зборами строком на сім років, не мав права законодавчої ініціативи, а всі його документи вимагали підпису прем'єра і відповідного міністра. Його функції зводилися до представницьких. Уряд був відповідальний перед сеймом, а його міністри могли бути відкликані за рішенням сейму [Зашкільняк, Крикун, 2002, С. 458].

Конституція проголошувала верховенство влади народу, рівність усіх перед законом і гарантувала державний захист усім громадянам незалежно від походження, національності, мови, раси та віросповідання. Зазначалося, що римо-католицька церква посідає в державі провідне місце серед рівноправних віросповідань. Національні меншини отримали національно-культурну автономію. Конституція Другої Речі Посполитої приділяла важливу

увагу забезпеченню соціальних гарантій, визнавалася найдемократичнішою в Європі. Але недостатньо проголосити демократичні принципи державного устрою, необхідно виробити ефективні механізми реалізації гарантованих свобод. Як згадувалося, Польща була багатонаціональною, але через намагання польських еліт інкорпорувати різні етноси багато конституційних приписів порушувалися і залишилися невпровадженими.

У розділі IV «Судочинство» задекларовано демократичні принципи судоустрою та правового статусу суддів. Організація, сфера і спосіб діяльності всіх судів визначалися законодавством (стаття 75). Судові рішення проголошувалися іменем Польської Республіки (стаття 74). Стаття 77 Конституції закріпила принцип незалежності суддів при здійсненні ними правосуддя і підкорення їх тільки закону. Судові рішення не могли бути змінені ні законодавчою, ні виконавчою владою. При цьому суди не мали права перевіряти законність законів, належним чином оголошених (стаття 81). Як видно, закріплювався принцип розподілу гілок державної влади на законодавчу, виконавчу, судову, а також їх незалежність одна від одної. Судді призначалися Президентом Республіки, якщо інше не встановлено законом. Проте мирові судді обиралися народом (стаття 76). Основний Закон 1921 р. закріпив положення, що суддя може бути звільнений, відсторонений від виконання обов'язків, переведений на іншу посаду або піти у відставку всупереч власній волі на підставі рішення суду і тільки у випадках, передбачених законом. Це положення не поширювалося на випадки, коли переведення судді на іншу посаду або вихід на пенсію зумовлені змінами в організації судів, передбаченими законом (стаття 78). Слід наголосити на тому, що в разі настання конкретно передбачених законом випадків суддя не підлягав перерахуванням стягненням, а лише міг підлягати, що, зі свого боку, надавало додаткові гарантії у вигляді недоторканості суддів. Більше того, встановлювалося, що судді не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності або позбавлені волі без попередньої згоди суду, встановленої його рішенням, якщо вони не будуть спіймані на місці злочину, але навіть у цьому випадку суд може зажадати негайного звільнення арештованого (стаття 79). Окремий статус суддів, їх права та обов'язки і зарплати визначалися індивідуально згідно із законом (стаття 80) [Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, 1921]. У частині цієї норми для врегулювання питань винагороди за суддівську працю 5 грудня 1923 р. ухвалено закон «Про оплату праці суддів і прокурорів у загальних та адміністративних судах» [O uposażeniu sędziów w sądownictwie powszechnym i administracyjnym oraz prokuratorów, 1923].

Щодо здійснення судочинства, то судові слухання як у цивільних, так і в кримінальних справах були відкритими, якщо закон щодо цього не передбачав винятків (стаття 82). Для розгляду важких кримінальних злочинів та політичних злочинів передбачалось створення судів присяжних. Справи, що підлягали б суду присяжних, організація цих судів та перебіг судового розгляду мали визначатися детально законом (стаття 83). Верховний Суд визначався найвищим для цивільних і кримінальних справ (стаття 84).

Конституція 1921 р. встановлювала також створення спеціальних судів: військових та Компетенційного Трибуналу. Організація військових судів, їх юрисдикція, перебіг судочинства, обсяг прав і обов'язків членів цих судів мав визначати окремий закон (стаття 85). Для врегулювання конфліктів юрисдикції між адміністративними органами і судами створювався на підставі закону Компетенційний Трибунал (стаття 86), який розпочав свою діяльність 25 листопада 1925 р. [O Trybunale Kompetencyjnym, 1925]. Конституцією передбачалося створення адміністративного судівництва для розгляду легітимності адміністративних актів та актів самоврядування (стаття 73). 3 серпня 1922 р. був утворений Найвищий Адміністративний Трибунал [O Najwyższym Trybunale Administracyjnym, 1922]. Розгляд справ про притягнення до відповідальності вищих посадових осіб входив до компетенції Державного Трибуналу, створеного на підставі закону в квітні 1923 р. [O Trybunale Stanu, 1923]. Окремою ланкою спеціальних судів, які розглядали трудові спори між роботодавцями та працівниками, були суди праці, організовані в 1928 р. на підставі розпорядження Президента [O sądach pracy, 1928]. Суди праці на колишніх землях австрійської влади, і зокрема в Східній Малопольщі, діяли на основі колишнього австрійського законодавства у вигляді промислових судів [Głos Sądownictwa 1929, S. 587].

Встановлення цих конституційних норм і для їх конкретизації спеціальних законів було вагомим кроком у розвитку державного будівництва польського народу. Вони стали основою функціонування та еволюції судової системи Другої Речі Посполитої. Важливе значення в цьому відгравала підтримка такого стану речей уже повноцінною державою, що не можна сказати про інші народи колишньої Австро-Угорської монархії на теренах Польщі, оскільки в процесі бурхливої розбудови державних інституцій Другої Речі Посполитої надзвичайно потерпали національні меншини, які проживали на своїх етнічних землях і могли також претендувати на власну державність.

Задекларовані демократичні засади організації судочинства «Березневої» Конституції ніяк не відображалися на національній політиці Другої Речі Посполитої в Східній Галичині. Винятковою мірою дискримінація поширювалася на суддів-українців. Згодом польська влада змушена була офіційно припинити переслідування «нелояльних» суддів (це виглядало порушенням законів), замінивши їх іншими способами – «чистками», які мали надати суддівському корпусу «національно-політичної єдності», що фактично засвідчувало панівне становище польської нації в новій державі [Липитчук, 2015, С. 5].

Ще одним виявом дискримінації було порушення статті 109 Конституції 1921 р., за якою кожному громадянину гарантувалося право на збереження своєї національності, культивування мови та національних особливостей. Окремий закон мав забезпечувати національним меншинам у Польській державі повний і вільний розвиток їхніх національних особливостей за допомогою автономного союзу національних меншин, публічно-правового характеру місцевого самоврядування. Гарантувалося здійснювати контроль

та розширення повноважень місцевого самоврядування в міру необхідності, якщо це забезпечує їх фінансова спроможність [Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej, 1921]. Справді, 22 вересня 1922 р. був прийнятий закон про воєводське самоврядування на території Львівського, Станіславівського і Тернопільського воєводств [O zasadach powszechnego samorządu wojewódzkiego, a w szczególności województwa lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego, 1922]. Проте як і багато інших обіцянок Другої Речі Посполитої щодо забезпечення розвитку національних меншин, ці положення залишилися на папері й не відображали на практиці ніякого збереження національної ідентичності чи навіть економічної свободи, в першу чергу українцям.

Важливими кроками, спрямованими на інтеграцію Східної Галичини до складу Другої Речі Посполитої та на обмеження прав національних меншин регіону, що їх зробила польська влада в 1921–1922 рр., стали такі заходи: перепис 1921 р., що мав засвідчити перевагу польського населення (при цьому ув'язнювали тих, хто закликав його бойкотувати, насамперед греко-католицьких священників, вчителів та молодь); запровадження військової повинності для всього населення Галичини; скасування 1 вересня 1921 р. інституту намісництва та запровадження уніфікованого поділу на воєводства; офіційна заміна назви «Галичина» на «Східна Малопольща»; звільнення з державних установ службовців-українців за відмову від присяги на вірність Польській державі; вибори в листопаді 1922 р. до сейму та сенату, які були покликані продемонструвати перевагу поляків у краї, а тому бойкотувалися українськими політиками; продовження запровадження у Галичині відповідно до урядового розпорядження від 18 грудня 1922 р. надзвичайних судів та здійснення масових арештів українських громадсько-політичних діячів, греко-католицьких священників, обшуків приміщень громадсько-культурних товариств, редакцій газет з подальшою забороною їх діяльності [Руда, 2015, С. 164]. Зрозуміло, що ці заходи викликали масові протести серед українців і, як наслідок, пожвавлення антидержавної діяльності, створення Української Військової Організації (УВО).

Варто відзначити, що в різних регіонах польська влада ставилася до національних меншин по-різному. Так, пішовши на поступки німецьким меншинам у Верхній Сілезії, у східних воєводствах вона запровадила щодо цієї ж меншини політику, подібну до тієї, яка проводилася щодо українців (перейменування німецьких поселень, приєднання їх до українських міст чи сіл, примушування змінювати національність та віросповідання для отримання посади в державних установах чи на державних підприємствах) [Руда, 2015, С. 164–165]. Однак зрозуміло, що, враховуючи незначний відсоток німецької етнічної громади в Східній Галичині, протестів, подібних до українських, там не було.

18 березня 1921 р. укладено Ризький договір, за яким до Другої Речі Посполитої відходили українські землі Східної Галичини і Волині. Ще в грудні 1919 р. було встановлено етнічне розмежування між українцями, поляками і білорусами, що проходило по лінії Буг-Пінськ-Німан, названій лінією Керзона (міністра закордонних справ британського уряду). За словами М. Лозинського,

«цю східну границю Польщі установила Верховна Рада 8 грудня 1919 р., однак досі ніякий акт міжнародного права не дав цій границі зобов'язальної сили. Тоді ж, 8 грудня 1919 р., Верховна Рада вирішила визнати частиною Польщі колишню австрійську провінцію Галичини, що знаходиться на захід від цієї лінії» [Лозинський, 1922, С. 11].

Рішення Ради послів від 15 березня 1923 р. про передачу Галичини полякам фактично санкціонувало інкорпораційну програму ендеків, складовою частиною якої стали національна асиміляція меншин і спроби перетворення Польщі в однонаціональну державу [Комар, 2001, С. 291]. Розпорядженням Ради міністрів від 14 березня 1921 р. [O tymczasowej organizacji władz administracyjnych drugiej instancji (województw) na obszarze b. Królestwa Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem oraz na wchodzących w skład Rzeczypospolitej Polskiej obszarach Spisza i Orawy, 1921] організовано тимчасову адміністративну владу на територіях Краківського, Львівського, Станиславівського і Тернопільського воєводств. З утворенням воєводств і відповідних адміністративних органів влади в них постало питання офіційної мови у Східній Галичині, яке було порушене воєводами зазначених воєводств. Проаналізувавши лист міністра внутрішніх справ до Станиславівського воєводи, можна простежити неоднозначне бачення польської влади гарантованих Конституцією 1921 р. національно-культурних прав. У листі констатовано: міністерство, уточнивши всі позиції в тій справі, доводить до відома воєводи те, що питання офіційної мови на колишніх австрійських теренах було принципово врегульовано австрійським законодавством, згідно з яким держава визнала рівноправність всіх мов, уживаних у краю в школі, уряді та публічному житті. Можливість реалізації даного законодавства в Польській державі була проаналізована на підставі рішень Державного суду та Адміністративного суду, згідно з якими надано дуже велике поле для інтерпретації щодо регулювання законодавчо гарантованих прав у питаннях мови. Відповідно до цього справу офіційної мови автономних органів місцевого самоврядування у Малопольщі регулює закон від 9 квітня 1907 р. Тому на підставі зазначеного Міністерство рекомендує пану воєводі дотриматися щодо української мови «статусу-кво», оскільки не було ані правових, ані істотних підстав та причин запроваджувати у зв'язку з цим зміни, доки Сейм не постановить інакше [Держархів в Івано-Франківській обл. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 45. Арк. 7]. Таким чином, засвідчено черговий факт недієвості конституційних норм Другої Речі Посполитої.

Слід додати, що відповідно до Версальського договору гарантувався розвиток власної мови всім національностям у межах Другої Речі Посполитої, отже, в Східній Малопольщі офіційною мовою повинна була бути українська. Тобто фактично не виконувалися на практиці ні національне законодавство, ні міжнародні зобов'язання, коли мова йшла про забезпечення розвитку національних меншин Польської держави.

31 липня 1924 р. було прийнято одразу два нормативні акти, які зачіпали культурні права національних меншин. Перший – це закон про державну

мову і мову урядування державних та самоврядних адміністративних влад [O języku państwowym i języku władz państwowych i samorządowych władz administracyjnych, 1924], стаття 1 якого передбачала, що державною мовою Речі Посполитої є польська мова. Стаття 2 встановлювала, що державною мовою повинні користуватися всі державні органи та органи місцевого самоврядування як у внутрішній, так і в зовнішній службі. Цивільні влади та адміністративні уряди I та II інстанції, а також органи самоврядування та їх заклади повинні приймати подання й усні заяви в справах, які до них належать, від польських громадян української, білоруської та литовської національності також їхньою рідною мовою у межах їхніх воєводств.

Другим законом від 31 липня 1924 р. про мову в суді, прокуратурі й нотаріаті [O języku urzędowania sądów, urzędów prokuratorskich i notariatu, 1924] встановлено застосування польської мови як державної у названих органах, що також значно звужувало права національних меншин у Східній Малопольщі. У відповідності до цього закону внутрішньою та зовнішньою мовою урядування судів, прокурорських та нотаріальних урядів була польська мова як державна (стаття 1).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Державна політика Другої Речі Посполитої щодо національних меншин у міжвоєнний період була суперечливою та непослідовною, зумовленою як історичними амбіціями польських еліт, так і впливом ідеологічних програм провідних політичних сил – націонал-демократів і пілсудчиків. Попри декларовані в «Березневій» Конституції 1921 р. демократичні принципи рівності, гарантії прав і свобод, а також національно-культурної автономії, реальна практика свідчила про переважання асиміляторського та інкорпораційного підходу. Найбільше це позначилося на українському населенні Східної Галичини та Волині, де заходи влади були спрямовані на обмеження політичних, культурних і мовних прав, витіснення українців з державної служби, ліквідацію впливових інституцій та контроль над громадським життям. Запровадження спеціальних законів про державну мову та мову судочинства у 1924 р. значно звузило можливості використання рідної мови в адміністративних і правових процесах, що суперечило як внутрішнім конституційним нормам, так і міжнародним зобов'язанням Польщі.

Хоча у сфері судочинства конституційні положення забезпечували принцип незалежності суддів, верховенства права та захисту прав громадян, ці засади не були повною мірою реалізовані для представників непольських етносів. Системна дискримінація суддів-українців, «чистки» судового корпусу та ігнорування правових гарантій свідчили про домінування національно-політичних інтересів над демократичними цінностями. Замість сприяння інтеграції багатонаціонального суспільства через рівноправний діалог, влада обирала курс на полонізацію, що породжувало протестні настрої, активізацію національних рухів та радикалізацію частини меншин. Таким чином, політика Другої Речі Посполитої в національному питанні, поєднуючи декларативний

демократизм і практичний централізм із асиміляційними цілями, стала одним із ключових чинників напруженості у відносинах між польською більшістю та національними меншинами. Ця непослідовність продемонструвала обмеженість можливостей побудови справді інклюзивної багатонаціональної держави в умовах домінування етнонаціональної ідеї та відсутності ефективних механізмів реалізації проголошених прав.

Перспективами подальших досліджень можуть виступити поглиблений аналіз польської судової практики у Галичині, порівняльне вивчення правового становища національних меншин, дослідження кадрової політики судового корпусу та розширення джерельної бази з метою комплексного осмислення реалізації національної політики Другої Речі Посполитої у сфері правосуддя.

Література

1. Алексієвць Л. М. Польща: утвердження незалежної держави 1918–1926. Тернопіль, 2006. 448 с.
2. Зашкільняк Л. О., Крикун М. Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів, 2002. 752 с.
3. Комар В. Політика Польщі щодо українців Галичини (1919–1939 рр.): основні напрямки та етапи. Галичина. *Всеукраїнський наук. і культ.-просвітній краєзн. часоп.* 2001. Ч. 5–6. С. 290–295
4. Лозинський М. Галичина в рр. 1918 – 1920. Відень, 1922. 228 с.
5. Липитчук О. Соціально-правові аспекти статусу суддів у міжвоєнній Польщі (1918–1939). *Вісн. Львів. у-ту. Сер. юридична.* 2015. Вип. 61. С. 151–162.
6. Листування з міністерством внутрішніх справ і повітовими старостами про введення польської мови в службову діяльність адміністративних установ; скарги греко-католицького духовенства на заборону використання у листуванні української мови. Держархів в Івано-Франківській обл. Ф. 2. Оп. 1. Спр. 45. 153 арк.
7. Руда О. Державна політика Другої Речі Посполитої в національній сфері у 1918–1926 роках. *Проблеми гуманіст. наук. Сер. «Історія».* 2015. Вип. 36. С. 160–174.
8. Dział sądów pracy. Głos Sądownictwa. 1929. Nr. 12. S. 587591.
9. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 roku. DzURP. 1921. Nr. 44. Poz. 627.
10. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o sądach pracy. DzURP, 1928. Nr. 37. Poz. 350.
11. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 marca 1921 roku do ustawy z dnia 3 grudnia 1920 roku o tymczasowej organizacji władz administracyjnych drugiej instancji (województw) na obcarze b. Królestwa Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem oraz na wchodzących w skład Rzeczypospolitej Polskiej obszarach Spisza i Orawy. DzURP. 1921. Nr 39. Poz. 234.
12. Ustawa z dnia 25 listopada 1925 r. o Trybunale Kompetencyjnym. DzURP, 1925. Nr. 126. Poz. 897.

13. Ustawa z dnia 27 kwietnia 1923 r. o Trybunale Stanu. DzURP, 1923. Nr.59. Poz.415.
14. Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. DzURP, 1922. Nr.67. Poz. 600.
15. Ustawa z dnia 5 grudnia 1923 r. o uposażeniu sędziów w sądownictwie powszechnym i administracyjnym oraz prokuratorów. DzURP, 1923. Nr. 134. Poz. 1107.
16. Ustawa z dnia 26 września 1922 r. o zasadach powszechnego samorządu wojewódzkiego, a w szczególności województwa lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego. Dz.U. 1922. Nr 90. Poz. 829.
17. Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o języku urzędowania sądów, urzędów prokuratorskich i notariatu. DzURP. 1924. Nr. 78. Poz. 757.
18. Ustawa o języku państwowym i języku władz państwowych i samorządowych władz administracyjnych z 31 lipca 1924 r. Dz.U. 1924. Nr. 73 poz. 724.

References

1. Aleksiiievets, L. M. (2006). *Polshcha: utverdzhennia nezalezhnoi derzhavy 1918–1926* [Poland: establishment of an independent state 1918–1926]. Ternopil. (in Ukrainian).
2. Zashkilniak, L. O., Krykun, M. H. (2002). *Istoriia Polshchi: Vid naidavnishykh chasiv do nashykh dniv* [History of Poland: From ancient times to the present day]. Lviv. (in Ukrainian).
3. Komar, V. (2001). Polityka Polshchi shchodo ukraintsiv Halychyny (1919–1939 rr.): osnovni napriamky ta etapy [Poland's policy towards Ukrainians of Galicia (1919–1939): main directions and stages]. Halychyna. *Vseukrainskyi nauk. i kult.-prosvitnyi kraiezn. chasop.*, 5–6, 290–295. (in Ukrainian).
4. Lozynskyi, M. (1922). *Halychyna v rr. 1918–1920* [Galicia in 1918–1920]. Viden. (in Ukrainian).
5. Lypytchuk, O. (2015). Sotsialno-pravovi aspekty statusu suddiv u mizhvoiennii Polshchi (1918–1939) [Social and legal aspects of the status of judges in interwar Poland (1918–1939)]. *Visn. Lviv. u-tu. Ser. yurydychna*, 61, 151–162. (in Ukrainian).
6. Lystuvannia z ministerstvom vnutrishnikh sprav i povitovymy starostvamy pro vvedennia polskoi movy v sluzhbovu diialnist administratyvnykh ustanov; skarhy hreko-katolytskoho dukhovenstva na zaboronu vykorystannia u lystuvanni ukrainskoi movy [Correspondence with the Ministry of Internal Affairs and county elders about the introduction of the Polish language in the official activities of administrative institutions; complaints from the Greek Catholic clergy about the ban on the use of the Ukrainian language in correspondence]. Derzharkhiv v Ivano-Frankivskii obl. F. 2. Op. 1. Spr. 45. 153 ark.
7. Ruda, O. (2015). Derzhavna polityka Druhoi Rechi Pospolytoi v natsionalnii sferi u 1918–1926 rokakh [State policy of the Second Polish Republic in the

- national sphere in 1918–1926]. *Problemy humanist. nauk. Ser. «Istoriia»*, 36, 160–174. (in Ukrainian).
8. Dział sądów pracy. *Głos Sądownictwa*. 1929. Nr. 12. S. 587–591. (in Polish).
 9. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 17 marca 1921 roku. *DzURP*. 1921. Nr. 44. Poz. 627. (in Polish).
 10. Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej z dnia 22 marca 1928 r. o sądach pracy. *DzURP*, 1928. Nr. 37. Poz. 350 (in Polish).
 11. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 14 marca 1921 roku do ustawy z dnia 3 grudnia 1920 roku o tymczasowej organizacji władz administracyjnych drugiej instancji (województw) na obcarze b. Królestwa Galicji i Lodomerji z W. Ks. Krakowskiem oraz na wchodzących w skład Rzeczypospolitej Polskiej obszarach Spisza i Orawy. *DzURP*. 1921. Nr 39. Poz. 234 (in Polish).
 12. Ustawa z dnia 25 listopada 1925 r. o Trybunale Kompetencyjnym. *DzURP*, 1925. Nr. 126. Poz. 897 (in Polish).
 13. Ustawa z dnia 27 kwietnia 1923 r. o Trybunale Stanu. *DzURP*, 1923. Nr.59. Poz.415 (in Polish).
 14. Ustawa z dnia 3 sierpnia 1922 r. o Najwyższym Trybunale Administracyjnym. *DzURP*, 1922. Nr.67. Poz. 600 (in Polish).
 15. Ustawa z dnia 5 grudnia 1923 r. o uposażeniu sędziów w sądownictwie powszechnym i administracyjnym oraz prokuratorów. *DzURP*, 1923. Nr. 134. Poz. 1107 (in Polish).
 16. Ustawa z dnia 26 września 1922 r. o zasadach powszechnego samorządu wojewódzkiego, a w szczególności województwa lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego. *Dz.U.* 1922. Nr 90. Poz. 829 (in Polish).
 17. Ustawa z dnia 31 lipca 1924 r. o języku urzędowania sądów, urzędów prokuratorskich i notariatu. *DzURP*. 1924. Nr. 78. Poz. 757 (in Polish).
 18. Ustawa o języku państwowym i języku władz państwowych i samorządowych władz administracyjnych z 31 lipca 1924 r. *Dz.U.* 1924. Nr. 73 poz. 724 (in Polish).